

Dr hab. Joanna Rutecka-Góra, prof. SGH

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

ORCID: 0000-0002-2509-8599

e-mail: jrutec@sgh.waw.pl

Dr hab. Edyta Rutkowska-Tomaszewska, prof. UWr

Uniwersytet Wrocławski

ORCID: 0000-0001-9359-7034

e-mail: edyta.rutkowska-tomaszewska@uwr.edu.pl

Bankowe produkty emerytalne a niedozwolone klauzule umowne i ryzyko braku zgodności¹

Retirement products offered by banks vs abusive clauses
and compliance risk

Streszczenie

Jedną z form dodatkowych indywidualnych planów emerytalnych (IKE i IKZE) jest umowa rachunku oszczędnościowego zawierana przez bank z wykorzystaniem wzorców umownych. Bankowe wzorce umów o indywidualne produkty emerytalne mogą jednak zawierać klauzule niedozwolone, w szczególności w zakresie zmian oprocentowania, podstaw pobierania, ustalania wysokości i dokonywania zmian pobieranych przez banki opłat. Celem artykułu jest identyfikacja oraz analiza ryzyka braku zgodności i jego dalszych negatywnych konsekwencji zarówno dla banku, jak i dla indywidualnych oszczędzających z uwagi na nieodpowiedniość treści umów bankowych produktów emerytalnych. Wskazano, że aktualnie stosowane przez banki wzorce umów o indywidualne rachunki emerytalne mogą skutkować dla instytucji bankowych sankcjami prawnymi i ekonomicznymi z uwagi na klauzule abuzywne występujące w tych wzorcach. W analizie zastosowano następujące metody badawcze: ekonomiczną i prawną analizę zasad funkcjonowania bankowych produktów emerytalnych, krytyczną analizę piśmiennictwa, orzecznictwa SOKIK i wpisów do rejestru NKU prowadzonego przez Prezesa UOKiK oraz decyzji Prezesa UOKiK.

Słowa kluczowe: indywidualne konta emerytalne, indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego, klauzule abuzywne, wzorce umowne, ryzyko braku zgodności

Abstract

Individual retirement accounts and individual retirement security accounts may be offered in a form of a bank account that is concluded with the use of model contracts. But model contracts may contain abusive clauses in particular with regard to determining the amount of and making changes in interest rates and fees charged by banks. We aim to identify and analyze the compliance risk connected with inappropriate terms of retirement accounts offered to individuals and its consequences for banks and savers. We proved that model contracts used by banks to conclude retirement accounts include abusive clauses that may result in severe sanctions, both legal and economic ones. We used the following research methods: economic and legal analysis of individual retirement products offered by banks, critical analysis of the literature, case law of the SACC and entries in the register of NKU kept by the President of the OCCP as well as decisions of the President of the OCCP.

Keywords: individual retirement accounts, individual retirement savings accounts, abusive clauses, model contracts, compliance risk

JEL: G18, G21, G51, J32, K15, K22

Wstęp

Dodatkowy system emerytalny w Polsce podlega nieustannym zmianom, a jego architektura jest bardzo skomplikowana. Pierwotnie składał się wyłącznie z grupowych form dodatkowego oszczędzania na starość, tj. pracowniczych programów emerytalnych, które niedawno wzbogacono o pracownicze plany kapitałowe (Urbańska, 2019), natomiast formy indywidualnego oszczędzania wprowadzono dopiero po kilku latach od gruntownej reformy systemu. Indywidualne plany emerytalne mogą być oferowane jako indywidualne konta emerytalne (IKE) wprowadzone w 2004 r. ustawą z 20.04.2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych (zwaną dalej u.i.k.e.) lub indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego (IKZE) wprowadzone w 2012 r.² Oba rodzaje indywidualnych planów funkcjonują w różnych formach produktowych, w tym w formie rachunku bankowego (art. 2 pkt u.i.k.e.), na podstawie umowy o prowadzenie IKE lub IKZE (art. 8 u.i.k.e.). Różnica między nimi wynika jedynie z rodzaju stosowanej zachęty podatkowej i limitu wpłat. Umowa o prowadzenie IKE lub IKZE jest zawierana przez oszczędzającego (osobę fizyczną) w formie elektronicznej pozwalającej na utrwalenie jej treści na trwałym nośniku lub w formie pisemnej z uprawnioną do tego instytucją finansową³, którą w analizowanym przypadku jest bank.

Indywidualne produkty emerytalne w Polsce były dotychczas analizowane głównie pod względem architektury systemu, poziomu uczestnictwa i zgromadzonych aktywów (Rutecka i in., 2014; Adamska-Mieruszewska i Mosionek-Schwe-da, 2015). Choć przeprowadzono nieliczne badania dotyczące efektywności IKE i IKZE (Marcinkiewicz, 2015; Dopierała, 2017 i 2018; Rutecka-Góra, 2019b; Rutecka-Góra i in., 2020; Mączyńska i in., 2021), ich zrozumiałości językowej i kosztowości (Rutecka-Góra i in., 2020; Pieńkowska-Kamieniecka i in., 2021), charakterystyki prawnej (Sowiński, 2009; Maśniak, 2013; Kolek i Sobolewski, 2020) czy efektów zachęt podatkowych (Rutecka i in., 2014, Rutecka-Góra, 2019a), to jednak nie analizowano ich pod kątem ryzyka braku zgodności z przepisami konsumenckimi (prawem ochrony konsumenta), a zgodność treści wzorców umów o IKE i IKZE (wzorów umów, regulaminów, tabel opłat i prowizji) z zakazem stosowania klauzul abuzywnych oceniana była bardzo rzadko (Rutecka-Góra i Rutkowska-Tomaszewska, 2021). Badano, choć nie w szerokim zakresie, nieprawidłowości będące nadużyciem wobec oszczędzającego (konsumenta⁴) w postaci praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów, w szczególności praktyk wprowadzających w błąd czy tajemnicy bankowej (Sieradzka, 2015; Szuszkiewicz, 2018).

Z uwagi na to, że w rzeczywistości pokryzysowej zauważalna jest duża skala różnego rodzaju nadużyć wobec konsumentów (Rutkowska-Tomaszewska, 2020a), a przez to materializuje się ryzyko braku zgodności z prawem ochrony konsumenta (w tym bankowego), Autorki niniejszego opracowania uczyniły przedmiotem analizy wzorce umowne stosowane w Polsce przez banki oferujące IKE i IKZE w formie umów o rachunki oszczędnościowe. Głównym celem było zbadanie treści tych wzorców i analiza ryzyka zgodno-

ści (*compliance*) w kontekście stosowania w tych wzorcach klauzul niedozwolonych, szczególnie w obszarze odpłatności, tj. wysokości pobieranych opłat i sposobu ustalania stopy oprocentowania oraz ich zmian. W artykule zweryfikowano następującą hipotezę badawczą: Aktualnie stosowane przez banki wzorce umów o indywidualne rachunki emerytalne mogą skutkować dla instytucji bankowych sankcjami prawnymi i ekonomicznymi z uwagi na zamieszczanie w nich klauzul abuzywnych i brak zgodności w tym obszarze z regulacjami konsumenckimi.

Nadużycia interesów konsumentów poprzez stosowanie różnego typu niewłaściwych praktyk, w tym zwłaszcza w zakresie odpłatności za usługi finansowe (Rutkowska-Tomaszewska, 2020a), są efektem występującej między profesjonalistą (bankiem) a konsumentem asymetrii informacyjnej co do istoty i cech oferowanej usługi, ryzyk z nią związanych i odpłatności za nią (Rutkowska-Tomaszewska 2016) oraz asymetrii kontraktowej z uwagi na możliwość stosowania wzorców umów, a w nich klauzul abuzywnych (Rutkowska-Tomaszewska, 2013). Szczególnie szkodliwe dla konsumentów są praktyki wprowadzające w błąd w odniesieniu do odpłatności za usługi finansowe (Rutkowska-Tomaszewska, 2014), zwłaszcza kreowanie ich jako darmowych i niezwykle korzystnych, niezgodnie z rzeczywistością (Rutkowska-Tomaszewska, 2016). Odbywa się to zazwyczaj w wyniku naruszania przez profesjonalistów ciążących na nich na podstawie przepisów konsumenckich obowiązków informacyjnych (w zakresie istoty produktu finansowego, z którego konsument korzysta, jego cech, ryzyk i korzyści z nim związanych oraz kosztów, które musi ponieść), przekazywanych często w nieprzejrzysty, niekompletny i niejasny sposób (Rutkowska-Tomaszewska, 2019; Rutecka-Góra i in., 2020).

W ramach przeprowadzonej analizy w celu określenia ryzyka braku zgodności i jego konsekwencji dokonano identyfikacji i charakterystyki postanowień umownych zawartych we wskazanych wzorcach umów, które mogą zostać uznane za niedozwolone klauzule umowne (NKU) lub zostały już wpisane do rejestru NKU prowadzonego przez Prezesa UOKiK⁵ bądź stwierdzono ich abuzywność w decyzji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów — UOKiK⁶.

Analiza została przeprowadzona z wykorzystaniem następujących metod badawczych: ekonomicznej i prawnej analizy IKE i IKZE jako produktów bankowych, krytycznej analizy piśmiennictwa, wpisów NKU dotyczących umów bankowych do prowadzonego przez Prezesa UOKiK rejestru oraz decyzji Prezesa UOKiK wydanych wobec banków.

Przedmiotem badania objęto zarówno samą konstrukcję analizowanych IKE i IKZE oferowanych przez wybrane banki, jak i stosowane przez nie w tym zakresie wzorce umów. Zgodnie z danymi Komisji Nadzoru Finansowego na koniec 2019 r. indywidualne produkty emerytalne oferowało 17 banków, w tym 9 banków spółdzielczych. Większość instytucji oferowała wyłącznie IKE (14 podmiotów), natomiast tylko dwa banki oferowały oba rodzaje produktów, a jeden posiadał wyłącznie ofertę IKZE (KNF, 2020a i 2020b).

Badaniem objęto wzorce umowne występujące pod różnymi nazwami (umowa ramowa rachunku IKE, umowa rachunku oszczędnościowego, taryfa prowizji i opłat, ogólne warunki umowy, regulamin rachunku oszczędnościowego, cennik usług, tabela stóp procentowych indywidualnych produktów depozytowych (szerzej: Rutecka-Góra i Rutkowska-Toma-szewska, 2021), stosowane w pierwszej połowie 2017 r. przez 9 banków w Polsce: Bank BGŻ BNP Paribas, Bank Millennium, Bank Polskiej Spółdzielczości, Getin Noble Bank, Idea Bank, ING Bank Śląski, mBank z oddziałem zagranicznym, Krakowski Bank Spółdzielczy, SGB BANK.

Rola wzorców umownych w kształtowaniu treści umowy konta emerytalnego w banku i ryzyko klauzul abuzywnych

IKE i IKZE oferowane przez banki to szczególny rodzaj rachunków oszczędnościowych (Ofiarski, 2014; Sowiński, 2009), które uregulowane są w pierwszej kolejności w przepisach u.i.k.e. (art. 32). Dopiero w zakresie w niej nieuregulowanym znajdują zastosowanie przepisy właściwe dla rachunku bankowego, czyli przepisy ustawy z 29.08.1997 r. — Prawo bankowe (Dz.U. z 2020, poz. 1896, zwanej dalej p.b.) oraz regulujące kodeksową umowę rachunku bankowego (art. 725–733 k.c.). Ustawa i.k.e. przewiduje wiele szczególnych rozwiązań dotyczących indywidualnych produktów emerytalnych, które uwzględniają ich specyfikę jako produktu finansowego, stanowiąc jednocześnie ograniczenie swobody co do kształtowania treści umów.

Konto emerytalne w formie rachunku oszczędnościowego może być prowadzone tylko przez bank krajowy⁷ (art. 2 pkt 9 u.i.k.e.), a posiadaczem konta może być tylko jedna osoba fizyczna (art. 5 u.i.k.e.). Ponadto, oszczędzający może mieć tylko jedno IKE i IKZE, jeśli chce skorzystać z zachęt podatkowych. Roczny limit wpłat na IKE wynosi 300%, a na IKZE 120%⁸ przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej. Limit wprowadzono ze względu na oferowane zwolnienia i ulgi podatkowe, tj. zwolnienie z podatku od dochodów kapitałowych w IKE oraz możliwość odliczenia wpłaty od podstawy opodatkowania, zwolnienie z podatku od dochodów kapitałowych oraz preferencyjne (10%) opodatkowanie wypłaty świadczenia w przypadku IKZE (Rutecka i in., 2014; Rutecka-Góra, 2019a).

Środki zgromadzone na IKE i IKZE w bankach są co do zasady oprocentowane, umowa zaś reguluje wysokość oprocentowania i przesłanki dopuszczalności jego zmiany przez bank, a także terminy wypłaty, postawienia do dyspozycji lub kapitalizacji należnych odsetek (art. 52 ust. 2 pkt 5 p.b.). W tym zakresie przepisy ustawy o IKE nie wprowadzają szczególnych rozwiązań, choć przewidują pewne ograniczenia swobody umów. Mianowicie, w przypadku wypłaty transferowej, częściowego zwrotu albo zwrotu środków zgromadzonych na IKE lub IKZE bank musi przekazać zgromadzone oszczędności wraz z należnym na dzień dokonania tych czynności oprocentowaniem naliczonym według

zasad, jakie obowiązywałyby, gdyby umowa o prowadzenie IKE lub IKZE trwała dalej (art. 33 u.i.k.e.). Poza tym bank nie może odmówić naliczenia odsetek, gdy posiadacz konta przenosi środki do innej instytucji finansowej, zleca wypłatę transferową lub zwrot. Bank może natomiast pobrać dodatkową opłatę (likwidacyjną) jedynie w przypadku rozwiązania umowy o IKE bądź IKZE przed upływem 12 miesięcy od zawarcia umowy (art. 39 ust. 1 u.i.k.e.). Wysokość tej opłaty musi być określona w umowie o prowadzenie konta emerytalnego. Niezależnie od opłaty likwidacyjnej banki mogą także, na ogólnych zasadach określonych w Prawie bankowym, pobierać inne opłaty przewidziane w umowie lub wzorcach umownych (najczęściej w tabelach, taryfach opłat i prowizji, różnie nazywanych w obrocie), czy to odnoszących się do rachunków bankowych, czy oszczędnościowych, czy w ogóle usług świadczonych w danym banku. Wysokość prowizji i opłat za czynności związane z wykonywaniem umowy oraz przesłanki i tryb ich zmiany przez bank powinny być określone, zgodnie z art. 52 ust. 2 pkt 6 p.b., w umowie rachunku bankowego lub jej wzorcu (Rutkowska-Tomaszewska, 2013).

Umowa o prowadzenie konta emerytalnego jest z założenia wieloletnia z uwagi na długoterminowy cel, jakim jest gromadzenie oszczędności na starość. Umowy bankowe, w tym także umowy rachunku bankowego, a co za tym idzie, także umowa rachunku IKE i IKZE, są w większości umowami adhezyjnymi (Pyziół, 2011), gdyż banki, posługując się gotowymi wzorcami umów, ograniczają swobodę kontraktowania. Oznacza to, że do jej zawarcia dochodzi przez przystąpienie kontrahenta banku do warunków przez niego zaproponowanych.

Pomimo braku definicji legalnej (Rutkowska-Tomaszewska, 2013), choć posługując się tym pojęciem przepisy prawa⁹, wzorce umowne stanowią zbiór postanowień umownych, które są przygotowane przez przedsiębiorcę (bank) w oderwaniu od konkretnego stosunku umownego (umowy) i w jednolity (standardowy) sposób określają treść przyszłych, indywidualnych stosunków zobowiązaniowych nawiązywanych z ich wykorzystaniem (Rutkowska-Tomaszewska, 2013). W praktyce bankowej występują pod różnymi nazwami, takimi jak: umowy typowe, umowy standardowe (wzory umów), regulaminy, ogólne warunki umów, umowy ramowe, instrukcje, taryfy prowizji i opłat, tabele opłat, cenniki, co także odzwierciedla zróżnicowanie nazw badanych wzorców umownych w zakresie IKE i IKZE.

Stosując wzorzec umowny, także w zakresie IKE i IKZE, bank musi spełnić zarówno przesłanki formalne (odnoszące się do trybu zakomunikowania wzorca kontrahentowi), jak i merytoryczne (odnoszące się do treści zawartych we wzorcu postanowień — brak niedozwolonych postanowień umownych oraz transparentcja), aby wzorzec skutecznie wiązał konsumenta (Rutkowska-Tomaszewska, 2013).

Mimo pozytywnego wpływu na szybkość i wygodę procesu zawierania umów, zarówno po stronie banku, jak i konsumenta, z wykorzystywaniem w praktyce bankowej wzorców umownych wiąże się także ryzyko naruszania interesów konsumentów i narzucania im krzywdzących dla nich klauzul umownych (klauzul abuzywnych). Jest to zatem obszar,

w którym występuje ryzyko braku zgodności z przepisami chroniącymi konsumentów przed tymi zakazanymi praktykami konsumenckimi.

W celu ochrony konsumenta wprowadzono w prawie polskim ograniczenia dotyczące kształtowania treści wzorców umownych (Rutkowska-Tomaszewska, 2020) w postaci zakazu stosowania w nich niedozwolonych klauzul umownych (zakazana praktyka konsumencka — art. 23a ustawy z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, t.j. Dz.U. z 2020, poz. 1076 ze zm., zwanej dalej u.o.k.k.) oraz ustanowienia cywilnoprawnej sankcji w postaci ich bezskuteczności (braku związania nimi konsumenta — art. 385¹ § 2 k.c.).

Niedozwolonymi klauzulami umownymi, zgodnie z art. 385¹–385³ k.c., są postanowienia jednostronnie narzucone, na które konsument nie miał wpływu¹⁰, kształtujące prawa i obowiązki stron konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszający jego interesy. Godzą one w równowagę praw i obowiązków stron (przedsiębiorcy — profesjonalisty i konsumenta) na niekorzyść tego słabszego (konsumenta) w stosunku obligacyjnym (równowagę kontraktową), przerzucając na niego ryzyko gospodarcze prowadzonej działalności (Łętowska, 2002).

Poza tą klauzulą generalną, definiującą niedozwolone postanowienia umowne, ustawodawca uzupełnił ją listą przykładowych klauzul, które mogą być uznane za abuzywne (art. 385³ k.c.). Wśród nich znajdują się m.in. takie, które: przyznają przedsiębiorcy uprawnienia do jednostronnego kształtowania praw i obowiązków stron; ograniczają prawa konsumenta lub zwiększają jego obowiązki bez zachowania symetrii w stosunku do praw (obowiązków) przedsiębiorcy; ograniczają bądź wyłączają odpowiedzialność przedsiębiorcy; wyłączają lub ograniczają znaczenie rzeczywistej woli konsumenta.

Klauzule abuzywne w badanych wzorcach umownych

Analiza mająca na celu stwierdzenie, czy w badanych wzorcach umów dotyczących indywidualnych produktów emerytalnych oferowanych przez banki występują NKU, w szczególności odnoszące się do odpłatności (oprocentowania i opłat), została przeprowadzona na podstawie dotychczasowych wpisów do rejestru NKU, a także wydanych w latach 2016–2020 decyzji Prezesa UOKiK. W procesie wyszukiwania klauzul w rejestrze NKU zastosowano kryterium branżowe (usługi bankowe, usługi finansowe) oraz kryterium frazy (rachunek bankowy, opłaty bankowe, IKE i IKZE). Natomiast rejestr decyzji Prezesa UOKiK przeszukano, stosując kryterium branżowe (usługi finansowe, znaleziono 20 decyzji). Dalsza analiza obejmowała jedynie te decyzje Prezesa UOKiK¹¹ i NKU, które wprost odnoszą się do rachunków bankowych lub odpłatności za usługi bankowe.

Następnie dokonano przeglądu treści badanych wzorców umownych pod kątem stosowania w nich przez banki NKU, szczególnie w zakresie odpłatności (opłat, prowizji i oprocentowania).

Analiza dotychczasowych wpisów do rejestru NKU i decyzji Prezesa UOKiK potwierdziła, że w zakresie umów bankowych (zwłaszcza rachunku bankowego) NKU najczęściej dotyczą szeroko rozumianej odpłatności za usługi, źle skonstruowanych klauzul modyfikacyjnych uprawniających przedsiębiorcę do dokonywania dowolnych zmian treści umów oraz rozwiązania umowy z przyczyn niejednoznacznych bądź nieokreślonych. W bankowym obrocie konsumenckim wiele jest takich, które odnoszą się do zmiany wysokości oprocentowania, opłat i prowizji (tabel opłat i prowizji) w trakcie trwania umowy oraz wyłączenia odpowiedzialności banku (więcej: Rutecka-Góra i Rutkowska-Tomaszewska, 2021). Trzy wpisy dotyczyły wprost IKE lub IKZE.

Przeprowadzona w kolejnym kroku analiza pozwoliła na stwierdzenie stosowania podobnych klauzul lub wręcz tożsamy z nimi w badanych bankowych wzorcach umownych. Wiele z nich stanowiły postanowienia uprawniające bank do dokonywania zmian wzorca w trakcie trwania umowy z przyczyn niemających charakteru obiektywnego i niedostatecznie skonkretyzowanych, bez wskazania sytuacji o charakterze obiektywnym, których zaistnienie uprawnia do zmiany, i kierunku tej zmiany. Wpisane do rejestru NKU przyznają bankom uprawnienie do jednostronnego kształtowania praw i obowiązków oraz ograniczają prawa konsumenta lub zwiększają jego obowiązki bez zachowania symetrii praw (obowiązków) banku, czy też wyłączają znaczenie rzeczywistej woli konsumenta przez narzucenie określonych rozwiązań we wzorcu.

W badanych wzorcach umownych (wzorach, umów, tabelach czy taryfach opłat i prowizji, regulaminach) dotyczących IKE i IKZE stwierdzono stosowanie NKU, które uprawniały do:

- pobierania opłat likwidacyjnych i innych opłat związanych z prowadzeniem rachunków IKE i ich obsługą jako rachunków bankowych, mnożenia podstaw do ich pobierania, jak i dowolnego kształtowania ich wysokości w oderwaniu od ponoszonych przez banki kosztów,
- dowolnego lub przy niedostatecznie określonych przesłankach, dokonywania zmiany treści tych wzorców, w tym w szczególności w odniesieniu do zmiany wysokości oprocentowania oraz opłat i prowizji (z ważnych powodów, wyliczonych czasem przykładowo).

Postanowienia te w większości dotyczyły problemu odpłatności za oferowaną usługę (w szczególności oprocentowania, opłat i prowizji), zarówno gdy idzie o samą dopuszczalność ich pobierania i dowolnego kształtowania ich wysokości bez jakiegokolwiek związku chociażby z ponoszonymi nakładami (kosztami po stronie banku), mnożenia podstaw do ich pobierania, jak i dokonywania dowolnych zmian z powodów bliżej nieskonkretyzowanych i zbyt ogólnie ujętych, niepozwalających na obiektywne stwierdzenie, że okoliczności te obiektywnie miały miejsce i determinują konieczność wzrostu (zmniejszenia — co rzadziej występuje — chyba, że w odniesieniu do oprocentowania rachunków) wysokości opłat, prowizji o określoną wartość. Te zakazane praktyki rynkowe stosowane przez banki w zakresie IKE i IKZE prowadzą nie tylko do naruszenia interesów konsumentów poprzez pogorszenie ich sytuacji finansowej, ale także mogą

przyczyniać się do wypaczenia samej instytucji, której celem było zachęcenie do oszczędzania na przyszłą emeryturę po zaprzestaniu aktywności zawodowej oszczędzającego lub jako formy wsparcia najbliższych.

W dalszej części zostaną szczegółowo omówione klauzule z dwóch obszarów: sposobu ustalania oprocentowania oraz opłat likwidacyjnych i innych opłat, z uwagi na potencjalne duże ryzyko braku zgodności. Przejawia się ono w możliwości zastosowania dotkliwych nie tylko prawnie i ekonomicznie (nałożenie kary przez Prezesa UOKiK), ale i reputacyjnie (nagłośnienie faktu, także poprzez zamieszczenie klauzuli w rejestrze, wydanie, zamieszczenie decyzji Prezesa UOKiK, podanie do publicznej wiadomości poprzez ogłoszenie i informacje do wszystkich konsumentów, co oznacza konieczność poniesienia dodatkowych kosztów i stwarza potencjalne zagrożenie masowego dochodzenia roszczeń przez konsumentów zmierzających do zastosowania cywilnoprawnej sankcji bezskuteczności klauzuli i tym samym znacznego ograniczenia zysków z zastrzeżonych we wzorcach klauzul dotyczących odpłatności).

Wszystkie analizowane bankowe rachunki emerytalne charakteryzują się zmiennym oprocentowaniem (tabela 1), którego wysokość określona jest zwykle decyzją zarządu.

Niektóre wzorce umowne zawierają informacje na temat okoliczności zmiany oprocentowania, ale nie wskazują, jak dokładnie zostanie wyznaczone (szerzej: Rutecka-Góra i in., 2020). W zdecydowanej mniejszości umów wysokość stopy oprocentowania pozostaje w ścisłej relacji do wysokości stóp referencyjnych (WIBOR, WIBID, stopy referencyjne NBP). Regulaminy rachunków informują zwykle o przesłankach zmiany oprocentowania, po których wystąpieniu stopa procentowa jest korygowana, jednak zmiana ta może pozostawać w dość luźnej relacji do zakresu zmiany przesłanek.

Niejasność sposobu wyznaczania oprocentowania przy jednoczesnej możliwości jego zmiany przez bank tuż po zawarciu umowy o prowadzenie IKE lub IKZE może rodzić wątpliwość co do zgodności z prawem takich praktyk, zwłaszcza że rezygnacja przez oszczędzającego z usług banku w ciągu pierwszych 12 miesięcy od jej zawarcia wiązałaby się z koniecznością zapłaty wysokiej opłaty likwidacyjnej. Ponadto niejasny sposób ustalania oprocentowania rachunku IKE i IKZE może być sposobem na wprowadzanie ukrytych opłat w rachunkach, jeśli na skutek tych zmian zmienia się, na niekorzyść oszczędzającego, relacja oprocentowania jego rachunku do oprocentowania lokat na rynku międzybankowym. Oznacza to zmniejszenie atrakcyjności IKE/IKZE, zwłaszcza w sytuacji oferowania podwyższonego, promocyjnego oprocentowania przez stosunkowo krótki okres od jej zawarcia (np. przez pierwsze 1–3 miesiące), a następnie obniżki tego oprocentowania decyzją zarządu. Niższa efektywność produktu emerytalnego wskutek obniżenia oprocentowania środków jest z ekonomicznego punktu widzenia równoznaczna z wprowadzeniem dodatkowej opłaty przy zachowaniu tego samego oprocentowania. W ten sposób bank może wpływać na efektywność produktu, nie zmieniając tabeli opłat i prowizji. Warto przy tym zauważyć, że w początkowych latach oferowania przez banki IKE i IKZE

większość ofert charakteryzowała się dodatnim oprocentowaniem w ujęciu realnym, co jednak zmieniło się od 2019 r. — wszystkie bankowe produkty emerytalne oferują obecnie oprocentowanie znacznie niższe od wskaźnika inflacji (Rutecka-Góra, 2021b).

W analizowanych wzorcach umów były zatem stosowane postanowienia, które uprawniały do dowolnego lub przy niedostatecznie sprecyzowanych i mało przejrzysto określonych przesłankach, dokonywania zmiany wysokości oprocentowania i tym samym zmiany wzorców (najczęściej tabel opłat i prowizji lub cenników).

Kolejnym obszarem analizy były NKU dotyczące poziomu opłat, w tym opłat likwidacyjnych. Banki nie pobierają opłat za samo prowadzenie rachunków IKE i IKZE, ale tabele opłat przewidują szereg odpłatnych usług dodatkowych (np. dodatkowe zaświadczenia, wyciągi informacyjne, ustanowienie dyspozycji, jej odwołanie lub zmianę). W sytuacji, gdy klientowi wystarcza standardowy (zwykle zdalny) dostęp do rachunku bez dodatkowych usług i gromadzi na nim środki przez co najmniej 12 miesięcy, jego oszczędności emerytalne nie zostaną uszczuplone o żadną kwotę, nawet jeśli po tym terminie przeniesie kapitał emerytalny do innej instytucji. W razie jednak rozwiązania umowy przed upływem roku banki potrącają opłatę likwidacyjną sięgającą nawet 100% należnych odsetek (tabela 2), co może rodzić pytanie o zasadność tych opłat i ich relację do kosztów faktycznie ponoszonych przez banki.

Pośród analizowanych ofert tylko jeden bank nie pobierał opłaty likwidacyjnej, pozostałe podmioty potrącały całość bądź połowę naliczonych odsetek bądź stosowały opłaty kwotowe na podstawie klauzul umownych. Taka praktyka potrącania całości lub nawet części odsetek bez jednoczesnego stosowania limitu kwotowego może doprowadzić do sytuacji, że opłata likwidacyjna przewyższy kwotę wpłat na rachunek bankowy wniesionych w okresie funkcjonowania umowy. Jest to możliwe, jeśli wcześniej dokonano wysokiej wypłaty transferowej z innej instytucji i odsetki od tego kapitału powiększonego o kolejne wpłaty przewyższają wartość nowych składek wpłaconych od momentu zawarcia umowy z bankiem. Kilka banków stosuje także wysokie opłaty kwotowe niezależne od salda rachunku emerytalnego oraz wysokości dokonanych wpłat. Taka opłata może pochłoniąć nawet całość zgromadzonych środków, jeśli posiadacz konta zdecyduje się rozwiązać umowę w początkowym okresie oszczędzania.

Pomimo, że ustawa o IKE i IKZE dopuszcza możliwość pobierania przez banki opłat likwidacyjnych, klauzule przewidujące potrącanie tak wysokich opłat wydają się niedozwolone, gdyż ich wysokość nie koresponduje z wysokością ponoszonych przez banki kosztów. W badanych bankowych wzorcach o IKE i IKZE na podstawie analizy dotychczas stwierdzonych NKU, z uwagi podobieństwo, można także uznać za niedozwolone opłaty za usługi dodatkowe związane z prowadzeniem oszczędnościowych rachunków emerytalnych (tabela 3).

Podsumowując, w wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że postanowienia zamieszczone w przeanalizowanych bankowych wzorcach umownych (wzorach umów,

Tabela 1

Zasady wyznaczania oprocentowania i jego zmiany w bankowych kontach emerytalnych

Nazwa instytucji	Sposób ustalania oprocentowania (czynniki bazowe/przesłanki zmiany)
Bank BGŻ BNP Paribas	WIBOR 3M (dla rachunków otwartych przed 2.01.2014 r.) lub stopa referencyjna NBP (od 2.01.2014 r.)
Bank Millennium	Przesłanki zmiany: zmiana WIBOR, EURiBOR, WIBID o min. 0,001 p.p., stopy rezerwy obowiązkowej od depozytów o min. 0,001 p.p., którejkolwiek z podstawowych stóp NBP o 0,001 p.p., jakiegokolwiek wskaźnika inflacji o min. 0,001 p.p., zobowiązanie Banku do utworzenia rezerw lub odpisów, zapłaty opłat i podatków nieprzewidzianych w przepisach prawa w dacie zawarcia umowy
Bank Polskiej Spółdzielczości	Przesłanki zmiany: zmiany stopy redyskonta weksli
Getin Noble Bank	Stopa referencyjna NBP lub WIBOR 3M (dla rachunków otwartych przed 2.01.2014 r.)
Idea Bank	W pierwszym roku: 2%. W kolejnych WIBOR 3M. Zmiana, jeśli WIBOR 3M zmieni się o co najmniej 0,01 p.p. (zmiana od 22. dnia miesiąca); zmiany WIBOR 3M, 6M 1Y, stopy rezerw obowiązkowych od depozytów, stóp podstawowych NBP — zmiana o min. 0,01 p.p., inflacja roczna, półroczna, kwartalna — zmiana o min. 0,2 p.p., zmiana oprocentowania trzech najlepszych IKE (poza bankami spółdzielczymi) — do wysokości ich średniego oprocentowania
ING Bank Śląski	Przesłanki zmiany: zmiana stopy referencyjnej NBP, WIBOR 1M, zmiana wskaźnika inflacji GUS (miesięcznego). Korekta oprocentowania w górę o nie mniej niż 0,1 p.p., gdy zmiana ref. o co najmniej 0,1 p.p., korekta w dół o max. jednokrotność zmiany indeksu ref., gdy zmienia się on o min. 0,1 p.p. (podwyższanie jednorazowe lub stopniowe)
mBank z oddziałem zagranicznym	Korekta, gdy zmieniają się: 1) stopy podstawowe NBP lub stopa depozytów, 2) inflacja GUS roczna, kwartalna, miesięczna o min. 0,3 p.p., 3) WIBOR, LIBOR, EURIBOR 1M o min. 0,002 p.p. w stosunku do jakiegokolwiek dnia z ostatnich 6 mies., 4) poziom obowiązkowych rezerw, oprocentowanie obligacji Skarbu Państwa (brak wskazania, których i o ile), dodatkowe opłaty, podatki, rezerwy itp. W przypadku 1) możliwa zmiana oprocentowania do 4-krotności zmiany bazowej, w pozostałych przypadkach o max. 1 p.p.
Krakowski Bank Spółdzielczy	Oprocentowanie może ulec obniżeniu (tylko ten kierunek zmian jest szczegółowo opisany) o wskaźnik obniżki: stóp ustalanych przez RPP, indeksów inflacji GUS (rocznych, kwartalnych, miesięcznych), zmiany rentowności rocznych bonów skarbowych, zmian w WIBOR i WIBID (wszystkich), nowych rezerw, opłat podatków — taka zmiana stanowi zmianę umowy. W przypadku podwyżki (nie musi być uzasadniona) bank ma jedynie obowiązek poinformowania o zmianie.
SGB BANK	Oprocentowanie równe WIBID 6M — średnia arytmetyczna z 3 miesięcy (III–V lub IX–XI) przemnożona przez wskaźnik 0,835 (1. rok), 0,86 (2. rok), 0,885 (3. –5. rok), 0,91 (od 6. roku). Zmiana oprocentowania co 6 miesięcy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Rutecka-Góra i Rutkowska-Tomaszewska, 2021.

Tabela 2

Opłaty likwidacyjne w bankowych IKE/IKZE (I połowa 2017 r.)

Nazwa banku	Wysokość opłaty
Bank BGŻ BNP Paribas	600 zł (0 zł od wypłaty transferowej do TFI BGŻ BNP Paribas)
Bank Millennium	100% naliczonych odsetek (rozwiązanie umowy przed upływem 6 mies.), 50% naliczonych odsetek (po 6 mies.)
Bank Polskiej Spółdzielczości	100% odsetek naliczonych za pełne miesiące oszczędzania (max. odsetki za 6 mies. według początkowego oprocentowania)
Getin Noble Bank	0 zł
Idea Bank	100% naliczonych odsetek należnych na dzień wypłaty
ING Bank Śląski	1% środków (min. 100 zł, max. 300 zł)
mBank	200 zł (50 zł, gdy transfer do instytucji współpracującej, m.in. Generali Życie i TFI Skarbiec)
Krakowski Bank Spółdzielczy	150 zł
SGB BANK	5% środków

Źródło: jak tabeli 1.

Tabela 3

Przykłady opłat pobieranych za usługi dodatkowe związane z bankowymi rachunkami IKE/IKZE

Nazwa banku	Przykładowe tytuły pobrania i wysokość opłaty	Uwagi
Bank BGŻ BNP Paribas	• Udzielenie, zmiana lub odwołanie pełnomocnictwa — 20 zł • Sporządzenie zaświadczeń i wydanie opinii na wniosek klienta — 50 zł • Przyjęcie, odwołanie, zmiana dyspozycji wkładem na wypadek śmierci — 20 zł • Realizacja dyspozycji wkładem na wypadek śmierci — 10 zł	Wątpliwe są opłaty za ustanowienie i zmianę dyspozycji na wypadek śmierci — szczególne uprawnienie przypisane do bankowych rachunków oszczędnościowych, w tym IKE i IKZE
Bank Millennium	W cenniku usług wskazano jedynie wysokość opłaty manipulacyjnej za wypłatę środków przed upływem 12 miesięcy od założenia konta. W OWU zawarta jest jedynie informacja, że wysokość prowizji i opłat za czynności związane z prowadzeniem rachunku określa cennik usług, który stanowi integralną część umowy	Bank zastrzega sobie prawo do dokonywania zmian wysokości kosztów operacji i usług
Bank Polskiej Spółdzielczości	• Sporządzenie kopii wyciągu (dowodu księgowego) potwierdzenia realizacji przekazu za dokument — 10 zł • Przyjęcie, zmiana lub odwołanie dyspozycji posiadacza rachunku w sprawie przeznaczenia środków zgromadzonych na rachunku na wypadek jego śmierci za dokument — 10 zł	—
Getin Noble Bank	• Sporządzenie i wydanie opinii bankowej — 20 zł • Wygenerowanie zbiorczej informacji o rachunku — 20 zł	Podobne są wpisane do rejestru NKU (nr 3820; nr 3808)
Idea Bank	• Sporządzenie i wysłanie wyciągu w formie papierowej na podany przez posiadacza rachunku adres do korespondencji po zakończeniu każdego miesiąca — 5 zł • Sporządzenie na życzenie klienta historii operacji w formie papierowej — za każdy miesiąc 5 zł • Wysłanie na życzenie klienta historii operacji w formie papierowej — 5 zł • Sporządzenie i wysłanie na życzenie klienta odpisu dokumentów uznaniowych lub obciążeniowych do rachunku — 5 zł • Przygotowanie oraz wysłanie na życzenie klienta duplikatu umowy lub umowy z aktualnymi danymi — 5 zł	Wysokość opłat jest najniższa wśród badanych banków i najbardziej odzwierciedla rzeczywisty koszt ponoszony przez bank za wykonanie dodatkowych czynności. Podobne są wpisane do rejestru NKU.
ING Bank Śląski	• Wydanie w oddziale banku potwierdzenia (duplikatu) wykonanej transakcji klienta na rachunkach oszczędnościowych — opłata za szt. 5 zł • Sporządzenie na życzenie klienta zaświadczenia/opinii o rachunku oszczędnościowym/lokaty terminowej: za okres ostatnich 12 miesięcy — 20 zł za 1 rachunek; za okres wcześniejszy niż 12 miesięcy (za każdy rozpoczęty rok kalendarzowy) — 30 zł za 1 rachunek • Sporządzenie odpisu umów zawartych z bankiem oraz innych dokumentów — 10 zł za stronę A4, max. 100 zł	Mnożenie tytułów do pobierania opłat i wysokości opłat niezwiązane z kosztami banku. Zastrzeżenie uprawnienia do zmiany tabeli opłat i prowizji, które nie stanowi zmiany umowy. Podobne są wpisane do rejestru NKU (nr 3724; nr 2938; nr 2267).
mBank	• Sporządzenie i wysłanie cyklicznego wyciągu miesięcznego w formie papierowej — 5 zł • Przyjęcie dyspozycji ustanowienia osoby/osób uposażonej/-ych do rachunku IKE — 15 zł, • Zmiana osoby/osób uposażonej/-ych do rachunku IKE — 15 zł • Odwołanie osoby/osób uposażonej/-ych do rachunku IKE — 15 zł • Opłata za wydanie zaświadczeń — 40 zł • Opłata za duplikaty dokumentów — 80 zł	Wątpliwe są opłaty za ustanowienie i zmianę dyspozycji na wypadek śmierci
Krakowski Bank Spółdzielczy	• Zaświadczenia o treści wnioskowanej przez klienta — 15 zł, • Odpis wyciągu z rachunku za bieżący rok — 5 zł • Odpis wyciągu z rachunku za każdy poprzednik rok — 7,50 zł • Odpis jednego dowodu do wyciągu za bieżący rok, stanowiącego podstawę księgowania — 3 zł • Opis jednego dowodu do wyciągu za każdy poprzedni rok, stanowiącego podstawę księgowania — 5 zł	
SGB Bank	• Zmiana, odwołanie dyspozycji (oświadczenia) posiadacza rachunku w sprawie przeznaczenia wkładu na wypadek śmierci (za każde odwołanie albo zmianę) — 20 zł • Realizacja dyspozycji spadkobierców od każdego spadkobiercy — 15 zł	

Źródło: jak tabeli 1.

tabelach czy taryfach opłat i prowizji, regulaminach) dotyczących IKE i IKZE uprawniały do: pobierania opłat likwidacyjnych i innych opłat związanych z prowadzeniem tych rachunków i ich obsługą, mnożenia podstaw (tytułów) do ich pobierania, a także dowolnego kształtowania ich wysokości w oderwaniu od ponoszonych przez banki kosztów. Poza tym, niedozwolone postanowienia umowne zdiagnozowano w zakresie oprocentowania, w tym także wadliwie skonstruowanej klauzuli modyfikacyjnej uprawniającej do jego zmiany.

Ryzyko braku zgodności w banku w kontekście stosowania wzorców umownych i klauzul abuzywnych

Na rynku usług bankowych, zwłaszcza w rzeczywistości pokryzysowej, szczególnie szkodliwe i dotkliwe dla konsumentów okazały się różnego rodzaju praktyki rynkowe (nadużycia konsumenckie), którymi — oprócz stosowania niedozwolonych klauzul umownych we wzorcach umownych — są także *misselling*, nieuczciwe praktyki rynkowe wprowadzające w błąd, praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów (Rutkowska-Tomaszewska, 2020a). W tym kontekście szczególnego znaczenia w politykach *compliance* w bankach nabiera ryzyko braku zgodności z prawem konsumenckim (prawem ochrony konsumenta usług bankowych) (Rutkowska-Tomaszewska, 2020b). Tym samym zachodzi konieczność nadania właściwej rangi temu ryzyku, jak również zarządzaniu nim w samych bankach, a także nadzorowaniu tych procesów w bankach (oraz innych instytucjach finansowych) przez właściwe organy nadzoru nad rynkiem finansowym i nadzoru nad praktykami rynkowymi instytucji finansowych (Rutkowska-Tomaszewska i Choptiany, 2020). Problem właściwego zarządzania ryzykiem braku zgodności w instytucjach finansowych, w tym bankach, także w obszarze zgodności z prawem ochrony konsumenta usług finansowych, z uwagi na ujawnioną skalę nadużyć, wskazuje także na szerszy problem konieczności holistycznego spojrzenia na rynek finansowy i praktyki rynkowe na nim stosowane (Rutkowska-Tomaszewska, 2019b).

Pomijając w tym miejscu różne definicje ryzyka braku zgodności formułowane w literaturze (zarówno prawnej, jak i ekonomicznej)¹², wobec braku definicji legalnej tego pojęcia na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto, że jest to ryzyko nieprzestrzegania przepisów prawa, regulacji wewnętrznych oraz standardów postępowania (szeroko rozumianych regulacji), w wyniku naruszenia których istnieje potencjalne zagrożenie zastosowania różnego rodzaju sankcji prawnych (także środków nadzorczych), w tym tych o charakterze finansowym, a także ryzyko innych negatywnych skutków pozaprawnych (w tym niefinansowych), takich jak utrata reputacji, zaufania i wiarygodności (Cichy, 2015, s. 7–8; Szpytka, 2019). Zapewnienie zaś zgodności działania (*compliance*) rozumiane jako wszelkie działania ograniczające ryzyko sankcji, strat, utraty reputacji na skutek braku

zgodności działania banku z właściwymi regulacjami, do których stosowania jest on zobowiązany, jest aktualnie kwestią niezwykle istotną.

Najogólniej mówiąc, procesy zarządzania ryzykiem (Iwanicz-Drozdowska, 2010, s. 32; Fojcik-Mastalska, 2012) w banku oraz kontrola wewnętrzna (do czego bank jest zobowiązany przepisami Prawa bankowego) mają na celu zapewnienie zgodności jego działania nie tylko z przepisami prawa powszechnie obowiązującego, ale także z regulacjami wewnętrznymi i standardami rynkowymi czy tzw. *soft law*. Z uwagi na temat tego opracowania Autorki interesuje szczególnie zgodność działania banku z prawem ochrony konsumenta w odniesieniu do usług bankowych (szerzej — usług finansowych) (Rutkowska-Tomaszewska, 2020b), w szczególności z przepisami odnoszącymi się do wzorców umownych w bankowym obrocie konsumenckim i przeciwdziałającymi stosowaniu w nich NKU (Rutkowska-Tomaszewska, 2013). Chodzi zatem o ryzyko nieprzestrzegania przepisów konsumenckiego prawa rynku finansowego (Rutkowska-Tomaszewska, 2020b), regulacji wewnętrznych, standardów rynkowych, a nawet norm etyczno-moralnych i dobrych obyczajów (zawartych w tworzonych przez samych przedsiębiorców kodeksach dobrych praktyk rynkowych — kodeksach deontologicznych), co ma znaczenie w odniesieniu do definiowania różnych zakazanych praktyk rynkowych konsumenckich (nieuczciwe praktyki rynkowe, stosowanie klauzul abuzywnych we wzorcach umów, praktyki naruszające zbiorowe interesy).

Ryzyko to jest ryzykiem integralności banku ze względu na rolę jego reputacji i pozycję na rynku finansowym (kształtowany od lat wizerunek instytucji zaufania publicznego). Także w relacjach umownych z konsumentami jako tymi najsłabszymi klientami musi on przestrzegać prawa, zasad uczciwości i rzetelności kontraktowej, uwzględniać ich słusne interesy (podkreśla to także Kodeks Etyki Bankowej — ZBP, 2013), a nie tylko stosować się do przepisów regulujących normy ostrożnościowe i obowiązki wobec regulatorów i nadzorców.

Choć ryzyko braku zgodności w banku jest ryzykiem o charakterze niefinansowym, to pozostaje w relacji z ryzykiem finansowym. W kategorii strat materialnych banków należy wyróżnić także te wynikające z kar pieniężnych nakładanych przez Prezesa UOKiK w przypadku naruszenia zakazu stosowania niedozwolonych postanowień umownych we wzorcach umów na podstawie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów¹³, z dodatkowych obowiązków nakładanych w decyzjach wydawanych przez Prezesa UOKiK w sprawach stosowania tych klauzul¹⁴, jak i te wynikające z zaspokojenia roszczeń konsumentów dochodzonych przez nich w związku z ich stosowaniem.

Mimo że niedozwolone postanowienia umowne nie wiążą konsumenta (są bezskuteczne), w pozostałym zakresie strony są związane umową (art. 385¹ § 2 k.c.). W praktyce występuje sporo problemów z rzeczywistym zastosowaniem tej, z założenia dotkliwej dla przedsiębiorców, sankcji o charakterze cywilnoprawnym (Rutkowska-Tomaszewska, 2020b). Konsument może dochodzić swoich roszczeń związanych z zastosowaniem NKU i żądać uznania jej w konkretnym

przypadku za bezskuteczną z dalszymi konsekwencjami przed sądem powszechnym (sądem cywilnym) w ramach tzw. kontroli incydentalnej (indywidualnej). Poza tym Prezes UOKiK w ramach kontroli abstrakcyjnej wzorców umownych może wydać decyzję o uznaniu postanowienia wzorca umowy za niedozwolone i zakazać jego wykorzystywania. Prawomocna decyzja ma skutek wobec przedsiębiorcy (banku), w stosunku do którego została wydana, a także wobec konsumentów, którzy zawarli z nim umowę na podstawie wzorca, w którym stwierdzono niedozwolone postanowienie umowne (rozszerzona skuteczność decyzji o uznaniu postanowienia wzorca za niedozwolone). Przytacza się w niej treść klauzuli abuzywnej, ale także Prezes UOKiK może określić środki usunięcia trwających skutków naruszenia tego zakazu, które niejednokrotnie będą stanowić dodatkową dotkliwość (sankcję) dla nieuczciwego przedsiębiorcy.

Istotą zastosowania tej dotkliwej dla przedsiębiorcy, z ekonomicznego punktu widzenia, sankcji za stosowanie klauzul abuzywnych w umowie z konsumentem (jej bezskuteczności wobec konsumenta) jest jej eliminacja ze stosunku prawnego i brak możliwości czerpnia jakichkolwiek korzyści związanych z jej zastosowaniem, ale także zakaz pogarszania sytuacji konsumenta dochodzącego roszczeń wynikających z jej zastosowania. Sankcja za stosowanie NKU jest wyrazem ochrony konsumenta w stosunkach umownych z przedsiębiorcą, szczególną sankcją prawa konsumenckiego, a jej eliminacja z umowy, choć nie w każdym przypadku musi, może oznaczać jej unieważnienie.

Bank i każdy inny przedsiębiorca stosujący w swojej praktyce zawierania umów z konsumentami wzorce umowne będące wyrazem swobody umów ponosi odpowiedzialność i ryzyko związane z potencjalnym zagrożeniem stosowania w nich NKU. Swoboda umów w bankowych stosunkach konsumenckich nie oznacza dowolności w zakresie kształtowania praw i obowiązków stron przewidzianych w wykorzystywanym wzorcu umownym. Ryzyko braku zgodności banku w związku ze stosowaniem wzorców wyraża się także w potencjalnym zastosowaniu w wymiarze indywidualnym sank-

cji bezskuteczności NKU wobec konsumenta i może oznaczać obowiązek wykonania umowy, pomimo tego że została z niego „usunięta” klauzula, która miała mu przynieść korzyści. Jest to sankcja szczególna właściwa dla prawa konsumenckiego i „nie można jej zaliczyć do żadnej ze znanych tradycyjnemu prawu cywilnemu sankcji wadliwości czynności prawnej, lecz należy ją uznać za szczególną sankcję prawa konsumenckiego (Pisuliński, 2017; Rutkowska-Tomaszewska, 2020b; Łętowska, 2020).

W przypadku naruszenia zakazu stosowania niedozwolonych postanowień umownych Prezes UOKiK wydaje decyzję o uznaniu postanowienia wzorca umowy za niedozwolone i zakazuje jego wykorzystywania, wskazując dodatkowe obowiązki, a także może nałożyć na bank karę pieniężną w wysokości nie większej niż 10% obrotu osiągniętego w roku obrotowym poprzedzającym rok nałożenia kary. Jej celem jest zabezpieczenie interesów ekonomicznych konsumentów i odstraszenie od stosowania niedozwolonych postanowień wzorców umów w przyszłości przez danego przedsiębiorcę, a także ostrzeżenie pozostałych banków, że tego typu klauzule są zakazane. W tabeli 4 przedstawiono przykładowe kary i ich wysokości nałożone przez Prezesa UOKiK na banki w latach 2017–2020 za stosowanie NKU (w zakresie pobierania opłat i prowizji).

Poza tym, w odniesieniu do posługiwania się wzorcami umownymi w stosunkach umownych z konsumentami, ryzyko braku zgodności, niezależnie od zamieszczania w nich klauzul abuzywnych, wiąże się także z wymogiem ich transparentności (art. 385 § 2 zd. 1 k.c.). Wzorec umowny musi być sformułowany jednoznacznie i w sposób zrozumiały (powinien być czytelny i jasny dla jego odbiorcy). Użycie bowiem niejednoznacznego sformułowania we wzorcu będzie skutkowało zastosowaniem określonej metody jego wykładni, tj. interpretacji postanowienia na korzyść konsumenta (art. 385 § 2 zd. 2 k.c.), tzw. wykładni przychyłnej konsumentowi. Ma ona swoje etycznoprawne uzasadnienie — ten, kto miał wyłączny wpływ na sformułowanie danej klauzuli, powinien ponosić odpowiedzialność za jej niejednoznaczne sformułowanie (Radwański, 1992, s. 129). Ponadto ograniczenia wy-

Tabela 4

Przykładowe kary nałożone na banki przez UOKiK w latach 2018–2020 za stosowanie niedozwolonych postanowień umownych we wzorcach umów

Nr decyzji	Bank	Wysokość kary (zł)
DOZIK-9/2018	Deutsche Bank Polska	6 982 145
DOZIK-15/2019	Getin Noble Bank	13 417 225
DOZIK-12/2020	Santander Bank	23 634 055
DOZIK-13/2020	Millenium Bank	10 464 213
DOZIK-14/2020	BNP Paribas Bank Polska	26 625 686
DOZIK-19/2020	Bank BPH	478 242
DOZIK-13/2020	Bank Millennium	10 464 213
DOZIK-14/2020	BNP Paribas	26 625 686
DOZIK-16/2020	PKO BP	40 741 440
DOZIK-17/2020	Pekao SA	21 088 642

Źródło: opracowanie własne.

stępujące po stronie konsumenta jako słabszej strony kontraktu uniemożliwiają mu prawidłową ocenę zawieranej umowy standardowej, zwłaszcza gdy idzie o postanowienia niekorzystne (abuzywne), a także manipulowanie informacją na temat warunków zawieranej umowy, brak jej przejrzystości oraz niezrozumiałość. Żargon prawny, gęstość druku i rozmiar czcionki nie zachęcają do ich czytania. Badanie zrozumiałości i przejrzystości dokumentów kształtujących treść umów o IKE i IKZE w Polsce (Rutecka-Góra i in., 2020) wykazało, że stosowane przez banki wzorce umów są nieprzejrzyste i napisane bardzo trudnym językiem. Aby je zrozumieć, oszczędzający musi posiadać wykształcenie co najmniej magisterskie, a w nielicznych przypadkach nawet doktorat lub specjalizację w obszarze finansów.

Brak zatem przejrzystości i zrozumiałości treści wzorca, wraz z powołaniem się przez konsumenta w sporze z bankiem (nie tylko sądowym) na swoistą sankcję braku transparentności wzorca (wykładnię przyjazną konsumentowi), może oznaczać, że po stronie banku istnieje ryzyko ustalenia treści stosunku prawnego w sposób mniej korzystny dla przedsiębiorcy (banku), niż było to przez niego zamierzone.

Podsumowanie

Banki, proponując konsumentom indywidualne produkty emerytalne (IKE i IKZE), wykorzystują opracowywane przez siebie wzorce umów, ponosząc tym samym ryzyko stosowania w nich uciążliwych dla konsumentów NKU. Generuje to możliwość naruszenia zakazu ich stosowania wraz z dalszymi negatywnymi skutkami dla banku, nie tylko o charakterze sankcji prawnych (administracyjnych i cywilnoprawnych), ale także w konsekwencji — tych o charakterze ekonomicznym, reputacyjnym (wizerunkowym), jako instytucji naruszającej interesy konsumentów i zaufanie w relacjach umownych z nimi, wbrew przyjmowanym w Kodeksie Etyki Bankowej zasadom etycznym.

Z uwagi na to, że na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych niewłaściwym dla banku obszarem stosowania NKU jest odpłatność za oferowane produkty emerytalne, sposób jej określania i dokonywania zmian, może to oznaczać, niezależnie od ryzyka zastosowania sankcji, także utratę oczekiwanych zysków w przypadku dochodzenia roszczeń przez konsumentów z tego tytułu oraz ich uszczuplenia w związku z zagrożeniem nałożenia kary pieniężnej przez Prezesa UOKiK, a nawet utratą potencjalnych klientów zniechęconych niewłaściwymi praktykami rynkowymi w wyniku nagłośnienia informacji o stosowaniu NKU.

Niezależnie od potencjalnych negatywnych skutków dla banku zakazane praktyki rynkowe w zakresie IKE i IKZE prowadzą do naruszenia interesów konsumentów poprzez pogorszenie ich sytuacji finansowej. Obniżają efektywność produktu z punktu widzenia oszczędzających, zmniejszają adekwatność tej formy oszczędzania na starość i zniechęcają do gromadzenia oszczędności w ogóle.

Z uwagi na specyfikę produktów emerytalnych, choć nie tylko, konieczna wydaje się nie tylko efektywna ochrona

konsumenta w relacjach umownych z bankiem (i innym profesjonalistą oferującym podobne produkty), prowadząca do wyeliminowania z umów IKE i IKZE nieuczciwych klauzul, ale także dokonywanie stałych i regularnych przeglądów wzorców umownych przez organy ochrony konsumenta (przede wszystkim Prezesa UOKiK, ale także Komisję Nadzoru Finansowego), by szybko reagować na te nadużycia. Z racji stosowania zachęt podatkowych w indywidualnych produktach emerytalnych należy rozważyć ich certyfikację i dopuścić możliwość interwencji produktowej (Rutecka-Góra, 2021a), aby ograniczyć ryzyko oferowania i funkcjonowania produktów nieodpowiednich, w szczególności z punktu widzenia ich kosztowości, potencjalnej efektywności, dostosowania do potrzeb indywidualnych oszczędzających oraz zachowania równowagi kontraktowej. Dopuszczenie na rynek produktów zawierających klauzule abuzywne może powodować nieskuteczność dodatkowego oszczędzania, zwłaszcza w sytuacji jednoczesnego występowania niskiej świadomości prawnej i finansowej konsumentów. Te szkodliwe praktyki rynkowe są wymierzone w istotę produktu emerytalnego i mogą także oznaczać *misselling* (inną zakazaną praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów), zwłaszcza gdy wzorce umowne są niezrozumiałe dla oszczędzających i coraz więcej umów jest zawieranych z wykorzystaniem nowych technologii (Wachnicka, 2019).

Materializowanie ryzyka braku zgodności w tym obszarze oraz skuteczne i nieuchronne działania Prezesa UOKiK, wspomaganego także przez Rzecznika Finansowego, a nawet organ nadzoru nad bankami (KNF), wymusza poważne podejście przez banki do polityki *compliance* w zakresie ochrony konsumenta przed NKU.

Nie bez znaczenia jest również rozbudzenie świadomości konsumentów, tj. posiadaczy kont emerytalnych, co do możliwości uruchomienia i zastosowania indywidualnej sankcji za stosowanie niedozwolonej klauzuli (ich bezskuteczności), jak i samego ryzyka ich stosowania. Wyedukowany i świadomy konsument, przy wsparciu organów ochrony, jest w stanie najlepiej siebie chronić, nie wchodząc w relacje umowne z nieuczciwym przedsiębiorcą lub szybko reagując na stwierdzone wobec niego nadużycia.

Skuteczne eliminowanie niedozwolonych klauzul umownych z umów konsumenckich jest problemem niezwykle istotnym — nie tylko w kontekście prawnym (rzeczywistego zastosowania przewidzianej za ich stosowanie sankcji niezwiązania nimi konsumenta), ale także społecznym, etycznym i ekonomicznym, zarówno gdy idzie o dotkliwość dla banków sankcji za ich stosowanie, jak i negatywne skutki ekonomiczne ich stosowania wobec konsumentów dla nich samych, zwłaszcza w zakresie odpłatności za usługi bankowe. Uwypukla on kwestię bardziej ogólnej natury, jaką jest właściwe stosowanie przez wszystkich (banki, organy ochrony i samych konsumentów) oraz skuteczne egzekwowanie prawa ochrony konsumenta w Polsce, w tym także polegające na przeciwdziałaniu i eliminowaniu skutków stosowania nieuczciwych, krzywdzących i wykorzystujących przewagę kontraktową profesjonalisty warunków umów, również w umowach o indywidualne konta emerytalne i indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego.

Zamieszczanie NKU we wzorach umów konsumenckich jest jednym z rodzajów zakazanych praktyk rynkowych naruszających interes konsumentów (nadużyć wobec konsumenta). Ryzyko braku zgodności w tym obszarze (także w zakresie IKE i IKZE) nie ma jedynie charakteru potencjalnego dla banków i obecnie jest problemem niezwykle aktualnym, także w kontekście dużej skali procesów sądowych związanych z dochodzeniem roszczeń wynikających z posługiwania się ni-

mi w tzw. umowach frankowych i ugruntowaną konsumencką linię orzecznictwa TSUE w zakresie eliminowania klauzul niedozwolonych. Tym bardziej wymusza to nadanie problemowi zarządzania ryzykiem braku zgodności w obszarze prawa ochrony konsumenta usług finansowych należytej wagi w politykach *compliance* w poszczególnych instytucjach finansowych, ale także w kontekście nadzoru nad rynkiem finansowym i nad praktykami rynkowymi instytucji finansowych.

Przypisy/Notes

¹ Badanie zostało w części zrealizowane i sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach projektu „Zrozumiałość, przejrzystość i efektywność indywidualnych produktów emerytalnych” (projekt nr 2016/21/D/HSS/03905). Chodzi o analizę mechanizmów ekonomicznych, sposobu ustalania oprocentowania oraz opłat pobieranych w indywidualnych produktach emerytalnych oferowanych przez banki.

² Od 1.01.2012 r. wprowadzono IKZE, na podstawie art. 12 ustawy z 25.03.2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2011, nr 75, poz. 398) i zmieniono tytuł ustawy na: „ustawa o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego”.

³ Są nimi: fundusz inwestycyjny, dobrowolny fundusz emerytalny, podmiot prowadzący działalność maklerską, zakład ubezpieczeń na życie lub bank (art. 2 pkt 10 w związku z pkt 1 i 1a u.i.k.e.).

⁴ Chodzi o pojęcie konsumenta w rozumieniu definicji legalnej (art. 221 ustawy z 23.04.1964 r. — Kodeks cywilny). Jest nim osoba fizyczna dokonująca z przedsiębiorcą czynności prawnej (w badanym przypadku umowy rachunku bankowego IKE, IKZE), niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową.

⁵ Rejestr klauzul abuzywnych obowiązuje do 17.04.2026 r. Wpisywane są do niego nadal klauzule, co do których toczy się postępowanie według dotychczasowych (poprzednio obowiązujących) przepisów, w których wniesiono pozwy do SOKiK przed 17.04.2016 r.

⁶ Od 17.04.2016 r. w Polsce obowiązuje model administracyjny abstrakcyjnej kontroli wzorców umownych wprowadzony ustawą z 5.08.2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 1634). W ramach tej kontroli Prezes UOKiK wydaje decyzję o uznaniu postanowienia wzorca umowy za niedozwolone i zakazuje jego stosowania.

⁷ Zgodnie z art. 4 pkt ust. 1 pkt 1 p.b. jest nim bank mający siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

⁸ Od 1.01.2021 r. obowiązuje także odrębny limit wpłat dla osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą równy 180% przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego (art. 13a ust 1a u.i.k.e.).

⁹ Art. 384 § 1 k.c. jako ich przykłady wymienia: ogólne warunki umów, wzory umów i regulaminy, co z punktu widzenia ich mocy wiązania i skuteczności wobec konsumenta nie ma znaczenia.

¹⁰ W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta (art. 385¹ § 3 k.c.).

¹¹ Decyzja nr DOZIK-9/2020 z 3.08.2020 dotycząca Deutsche Bank Polska Spółka Akcyjna z siedzibą w Warszawie; Decyzja nr RLU-1/2020 z 10.07.2020 dotycząca Idea Bank S.A. z siedzibą w Warszawie; Decyzja nr DOZIK-9/2018 z 31.12.2018 dotycząca Deutsche Bank Polska Spółka Akcyjna z siedzibą w Warszawie; Decyzja nr RLU-2/2020, z 23.10.2020 dotycząca Getin Noble Bank S.A. z siedzibą w Warszawie. Są one dostępne pod adresem: https://decyzje.uokik.gov.pl/bp/dec_prez.nsf

¹² Problem ten zasługuje bowiem na odrębne kompleksowe omówienie i przekracza ramy tego opracowania.

¹³ Na podstawie art. 106–106b u.o.k.k.

¹⁴ Art. 23b i 23c u.o.k.k.

Bibliografia/References

- Adamska-Mieruszewska, J., Mosionek-Schweda, M. (2015). Rozwój indywidualnych oszczędności emerytalnych w kontekście skłonności Polaków do oszczędzania. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 8, 3–19.
- Cichy, Ł. (2015). *Funkcja compliance w bankach*. Warszawa: Komisja Nadzoru Finansowego.
- Dopierała, Ł. (2017). Efficiency of Pension Products Offered by Life Insurance Companies: the Case of Individual Pension Accounts. *Finanse i Prawo Finansowe* 2(14). <https://doi.org/10.18778/2391-6478.2.14.03>
- Dopierała, Ł. (2018). *Indywidualne konta emerytalne prowadzone przez zakłady ubezpieczeń. Efektywność inwestycyjna i zasady funkcjonowania*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Fojcik-Mastalska, E. (2012). System zarządzania bankiem w ujęciu prawnym. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, (4), 5–16.
- Iwanicz-Drozdowska, M. (2010). *Zarządzanie finansowe bankiem*. Warszawa: PWE.
- KNF (2020a). Lista instytucji finansowych prowadzących IKE według stanu na dzień 31 grudnia 2019 roku. Warszawa: UKNF, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKE_lista_podmioty_122019_69076.xls (23.12.2020).
- KNF (2020b). Lista instytucji finansowych prowadzących IKZE według stanu na dzień 31 grudnia 2019 roku. Warszawa: UKNF, https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/IKZE_lista_podmioty_122019_69080.xls (23.12.2020).
- Kolek, A., Sobolewski, O. (2020). OFE, PPK, IKE (+) — Zmiany w systemie emerytalnym 2019–2021. Analiza prawno-ekonomiczna. *Monitor Prawniczy. Dodatek*, (8).
- Łętowska, E. (2002). *Ustawa o ochronie niektórych praw konsumentów. Komentarz*. Warszawa: C.H.Beck.
- Łętowska, E. (2020). Co ujawnia dyskurs o kredytach frankowych, czyli o świadomym i nieświadomym uwikłaniu prawników. *Europejski Przegląd Sądowy*, (4).
- Marcinkiewicz, E. (2015). Dobrowolne fundusze emerytalne w Polsce — analiza działalności i wyników inwestycyjnych. W: F. Chybalski, E. Marcinkiewicz (red.), *Współczesne problemy systemów emerytalnych. Wybrane zagadnienia* (196–209). Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej.

- Maśniak, D. (2013). Indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego jako sposób wzmacniania bezpieczeństwa socjalnego. *Gdańskie Studia Prawnicze*, (2), 79–88.
- Ofiarski, Z. (2014). *Prawo bankowe. Komentarz*. Warszawa: Lex.
- Pieńkowska-Kamieniecka, S., Rutecka-Góra, J., Kowalczyk-Rólczyńska, P., Hadryan, M. (2021). Readability, efficiency and costliness of individual retirement products in Poland. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 1(1), 45–74. <https://doi.org/10.24136/eq.2021.002>
- Pisuliński, J. (2017). Sankcja zamieszczenia w umowie niedozwolonego postanowienia w świetle dyrektywy 93/13/EWG i orzecznictwa TSUE. W: M. Romanowski (red.), *Życie umowy konsumenckiej po uznaniu jej postanowienia za nieuczciwe na tle orzecznictwa TSUE*. Legis.
- Pyziol, W. (2011). Umowa rachunku bankowego. W: J. Panowicz-Lipska (red.), *System Prawa Prywatnego*. Tom 8. Warszawa: C.H.Beck.
- Radwański, Z. (1992). *Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum.
- Rutecka, J., Bielawska, K., Petru, R., Pieńkowska-Kamieniecka, S., Szczepański, M., Żukowski, M. (2014). *Dodatkowy system emerytalny w Polsce — diagnoza i rekomendacje zmian*. Warszawa: Towarzystwo Ekonomistów Polskich.
- Rutecka-Góra, J. (2019a). Efekty zachęt podatkowych w dodatkowym systemie emerytalnym w Polsce. W: I. Kwiecień, P. Kowalczyk-Rólczyńska (red.), *Ubezpieczenia. Wyzwania rynku* (49–62). Warszawa: C.H.Beck. https://doi.org/10.33119/978-83-8198-041-8_49-62
- Rutecka-Góra, J. (2019b). The Efficiency of a Supplementary Old-Age Pension System — The Case of Polish Voluntary Pension Funds. *Financial Internet Quarterly „e-Finanse”*, 15(3), 76–87. <https://doi.org/10.2478/fiqf-2019-0022>
- Rutecka-Góra, J. (2021a). Inadequacies of regulations on supplementary pension plans in Central and Eastern European countries, *European Journal of Social Security*, 23(3), 232–246. <https://doi.org/10.1177/13882627211038964>
- Rutecka-Góra, J. (2021b). Individual pension products offered by banks in Poland — a multidimensional comparative analysis. *Financial Internet Quarterly*, 17(4).
- Rutecka-Góra, J., Bielawska, K., Hadryan, M., Kowalczyk-Rólczyńska, P., Pieńkowska-Kamieniecka, S. (2020). *Zrozumiałość, przejrzystość i efektywność indywidualnych produktów emerytalnych w Polsce*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH. <https://doi.org/10.33119/978-83-8030-378-2.2020.202>
- Rutecka-Góra, J., Rutkowska-Tomaszewska, E. (2021). Oprocentowanie i opłaty oraz zasady ich ustalania i zmian w bankowych wzorcach umów o indywidualne produkty emerytalne w kontekście stosowania w nich niedozwolonych klauzul umownych. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, (3), 33–57. <https://doi.org/10.33995/wu2021.3.3>
- Rutkowska-Tomaszewska, E. (2013). *Ochrona prawna klienta na rynku usług bankowych*. Warszawa: LEX.
- Rutkowska-Tomaszewska, E. (2014). Manipulowanie informacją w zakresie odpłatności za usługi bankowe i prawne mechanizmy przeciwdziałania tym nadużyciom. W: W. Rogowski (red.), *Nowe koncepcje i regulacje nadzoru finansowego*. Kraków–Warszawa: Oficyna Allerhanda.
- Rutkowska-Tomaszewska, E. (2016). Usługi finansowe — dobrodziejstwo i (czy) zagrożenie dla konsumentów? Czy ochrona konsumenta usług finansowych jest obecnie efektywna i wystarczająca? W: M. Jagielska, E. Sługocka-Krupa, K. Podgórski (red.), *Ochrona konsumenta na rynku usług*. Warszawa: C.H.Beck.
- Rutkowska-Tomaszewska, E. (2019a). Idea ochrony konsumenta przez informację na rynku usług finansowych: dokąd zmierza (powinna zmierzać?). W: E. Rutkowska-Tomaszewska (red.), *Informacja na rynku usług finansowych*. Warszawa: PWE.
- Rutkowska-Tomaszewska, E. (2019b). Czy struktura instytucjonalna ochrony konsumenta na rynku usług finansowych wymaga zmian? *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, (11), 15–23. <https://doi.org/10.33226/0137-5490.2019.11.3>
- Rutkowska-Tomaszewska, E. (2020a). Misselling i inne nadużycia wobec konsumentów na rynku usług finansowych. W: A. Jurkowska-Zeidler, E. Rutkowska-Tomaszewska, A. Wiktorow, J. Monkiewicz (red.), *Nadużycia wobec konsumentów na rynku finansowym: wykrywanie, przeciwdziałanie, zapobieganie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rutkowska-Tomaszewska, E. (2020b). Prawo ochrony konsumenta usług finansowych w świetle założenia racjonalnego ustawodawcy: kilka wybranych uwag. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji*, 120(2). <https://doi.org/10.19195/0137-1134.120.85>
- Rutkowska-Tomaszewska, E., Choptiany, W. (2020). Supervision of the Polish Financial Supervision Authority over non-domestic entities on the consumer credit market in Poland and borrower protection. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, (8), 26–35. <https://doi.org/0000-0002-8710-5870>
- Sieradzka, M. (2015). *Naruszenie obowiązku informacyjnego we wzorcu umowy o prowadzenie indywidualnego konta emerytalnego (IKE) przez bank*. Głos do wyroku sądu okręgowego z dnia 3 grudnia 2013 r., XVII AmA 89/13, LEX/el.
- Sowiński, T. (2009). *Finanse ubezpieczeń emerytalnych*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Szpytko, P. (2019). Definicja i znaczenie compliance — nadzór wewnętrzny. W: P. Eleryk, A. Piskorz- Szpytko, P. Szpytko (red.), *Compliance w podmiotach nadzorowanych rynku finansowego. Aspekty praktyczne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Szuskiewicz, J. (2018). Naruszenie bankowej umowy o prowadzenie rachunku IKE. *Monitor Prawa Bankowego*, (3), 56–70.
- Urbańska, K. (2019). Pracownicze Plany Kapitałowe — nowy mechanizm gromadzenia oszczędności. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, (4), 2–8. <https://doi.org/10.33226/0137-5490.2019.4.1>
- Wachnicka, A. (2019). Usługi finansowe w dobie cyfryzacji — aspekty prawne a tendencje socjodemograficzne. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, (4), 9–15. <https://doi.org/10.33226/0137-5490.2019.4.2>
- ZBP (2013), *Kodeks Etyki Bankowej (Zasady dobrej praktyki bankowej)*. Warszawa, https://zbp.pl/public/repozytorium/dla_konsumentow/rekomendacje/KEB_final_WZ.pdf (10.12.2021).

Dr hab. Joanna Rutecka-Góra, prof. SGH

Profesor w Zakładzie Demografii w Instytucie Statystyki i Demografii Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Zajmuje się analizą funkcjonowania systemów emerytalnych, ubezpieczeniami społecznymi i gospodarczymi, zagadnieniami oszczędzania i edukacją finansową. Autorka i współautorka publikacji, które wyróżniają konsumenckie spojrzenie na funkcjonowanie systemów emerytalnych, rynków ubezpieczeniowych i finansowych.

Dr hab. Joanna Rutecka-Góra, prof. SGH

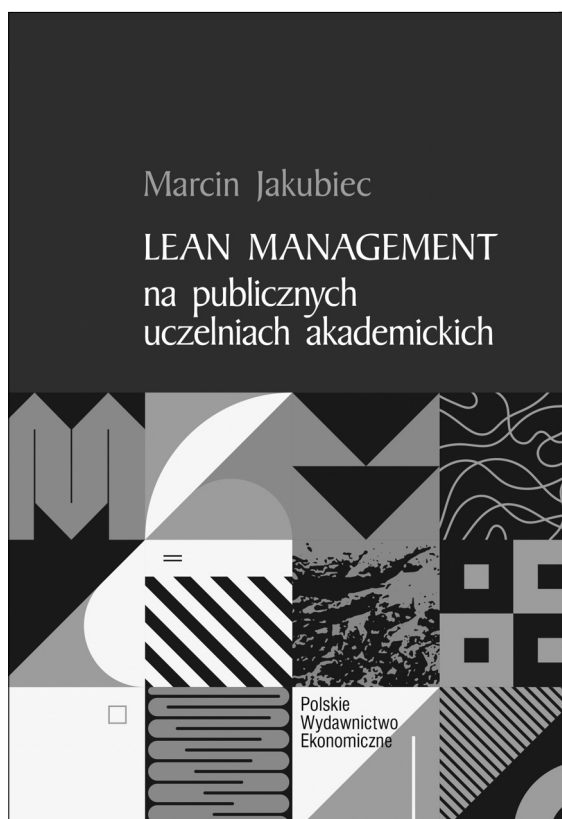
Associate Professor in the Demography Unit in the Institute of Statistics and Demography at Warsaw School of Economics where she conducts research on old-age pensions, insurance, individual savings and financial education. She has published numerous research articles considering old-age pension systems, insurance and retirement products and financial literacy with a special focus on consumer protection on financial markets.

Dr hab. Edyta Rutkowska-Tomaszewska, prof. UW

Profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii. Specjalizuje się w problematyce funkcjonowania rynku finansowego i jego regulacji, ze szczególnym uwzględnieniem usług finansowych, a zwłaszcza ochrony klienta (konsumenta) na tym rynku. Autorka licznych publikacji z zakresu wskazanej problematyki badawczej.

Dr hab. Edyta Rutkowska-Tomaszewska, prof. UW

Associate Professor at the University of Wrocław, Faculty of Law, Administration and Economics. She conducts research on financial markets and their regulation, especially consumer protection in financial markets. She is an author of numerous publications in the given field.

PWE POLECA

Badania nad szkolnictwem wyższym w Europie są realizowane od wielu dekad. Także na gruncie polskim w ostatnich latach powstało wiele prac systematyzujących wiedzę w zakresie badań nad szkolnictwem wyższym. Głównym celem prezentowanej monografii jest przeprowadzenie oceny wykorzystania założeń koncepcji Lean Management oraz jej instrumentów na publicznych uczelniach akademickich w Polsce oraz wskazanie dalszych możliwości jej implementacji. Zainteresowanie tematyką koncepcji doskonalenia, w tym Lean Management jako obszarem badawczym w ramach szkolnictwa wyższego i zarządzania uczelnią wzrosło wraz z powstaniem koncepcji New Public Management (NPM). Koncepcja NPM podkreślała nastawienie administracji na skuteczność działania, ekonomiczną wydajność, jakość oraz wyniki.

Na strukturę monografii składa się pięć rozdziałów teoretyczno-poznawczo-empirycznych. Dwa pierwsze rozdziały tworzą część teoretyczno-poznawczą monografii, trzy kolejne składają się na część empiryczną. Badania zrealizowano z wykorzystaniem metod ilościowych i jakościowych. W konkluzji autor monografii

przedstawił wkład zrealizowanych badań w rozwój dyscypliny naukowej nauki o zarządzaniu i jakości oraz rekomendacje dla zarządzających uczelniami w zakresie podjętej tematyki.

Księgarnia internetowa: www.pwe.com.pl